

solunda yer alan müdlerden ve hocanın kıyafetinden söz etmektedir. Burada ayrıca müdlik görevi yanında dârüssünne veya dârülhadis bölümünde hadis şeyhlerinin “kâriü'l-hadis” denilen yardımcıları vardı. Bunlar daha sonra meşihat makamına yükseldi. Eyyübiler döneminde müdlik önemli bir mevki haline gelmiştir. Nâsiriyye ve Salâhiyye medreselerinde her müderrisin iki müdi bulunmaktaydı.

Müdlerin aldığı maaş görevlerinin önemli ve zamanın iktisadî şartlarına bağlı olarak değişmektedir. Müstansiriyye vakfiyesine göre fikh medresesi müdlerinin aylığı 3 dinardır. Bunun yanında günlük yiyecek ihtiyaçları karşılanmaktadır. Otuz kadar yetim çocuğun okuduğu dârülkur'ân hocasına (şeyh mukrî) yardımcı olan müdin maaşı aylık 1 dinar 20 kırıttır. Konya'da bulunan İplikçi (Altun-aba) Medresesi'nin 598 (1202) tarihli vakfiyesine göre müdin yıllık ücreti 240 dinardır (DİA, XXVIII, 326).

Osmanlı medrese sisteminde de müid aynı anlamda kullanılmıştır. Fâtih Sultan Mehmed'in yaptırdığı Sahn-ı Semân medreselerinin her birinde birer müid bulunuyordu. Fâtih'in vakfiyesinde müdlerin kabiliyetli öğrenciler arasında seçileceği, akranı içinde iyi yetişmiş ve mâhir olanların müid olabileceği, bunlara günlük 5'er akçe verileceği kaydedilmektedir. Müidler, sadece müderrisin okuttuğu derslerin tekrarı ve müzakeresiyle değil aynı zamanda talebinin gözetimiyle de ilgileniyordu. Şeyhülislâmlar, vakfiyesi gereği aynı zamanda Beyazıt Medresesi müderrisliği yaptıklarından altı ayda bir defa medrese müdine ve “muzaf” denilen müid yardımcısına na mülâzemet verirlerdi. Bu sistem XVIII. yüzyılda yeniden düzenlenmiştir. Doğrudan hocaya bağlı olan müidler müderrislik yolunda en kuvvetli adaylardı. Nitekim vefat eden, görevi değişen veya başka bir medreseye tayin edilen müderrisin, ellerinde beratları bulunan müdlerinin mülâzemetine kaydedileceği kanunnâmelerinde belirtilmiştir. Fakat bu sistemde zamanla aksamalar olmuştur. XVII. yüzyıl başlarında Koçi Bey, 1005 (1596-97) yılına gelinceye kadar Sahn-ı Semân müdlerinin müderrisler kadar itibarlı sayıldığını, medreselerde uzun süre ilimle meşgul olmadıkça mülâzım yazılmadıklarını söyler ve artık bu kuralın bozulduğunu bildirir (Risâle, s. 34). Ancak XVII. yüzyıldan önce de bu sistemde önemli problemler olduğuna dair kayıtlara rastlanmaktadır. Meselâ 963'te (1556) Edirne'de Üç Şerefeli Medrese'nin müderrisi vefat edince mü-

di Muhyiddin Efendi'nin mülâzım olmasını Kanûni Sultan Süleyman'ın oğlu Bayezid rica etmiş ve tayin şartlarına uygun olmamasına rağmen bu istek yerine getirilmiştir. Ulemâ mesleğini düzenlemek için yapılan ıslahatlar sebebiyle çıkarılan emirlerde müderrisliğe geçiş şartları belirtilirken müdlik üzerinde de önemle durulmuştur. Müdlik, II. Meşrutiyet'in ardından idâdî programlarının genişletilmesiyle oluşturulan sultânilerde hemen hemen aynı vazifeyi görmek üzere ihdas edilmişse de daha sonra kaldırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsne'd, I, 230; II, 132; III, 265; İbn Abdülber en-Nemerî, *Câmi'ü beyâni'l-İlm* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Medine 1388/1968, I, 50; Sem'ânî, *Edebü'l-İmlâ' ve'l-İstımlâ'* (nşr. M. Weisweiler), Beyrut 1401/1981, s. 84-108; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, V, 171; IX, 68; İmâdüddin el-İsfahânî, *Târîhu devleti Âl-i Selcûk*, Kahire 1900, s. 33, 57; İbnü'l-Müstevfî, *Târîhu Erbil* (nşr. Sâmî es-Sakkâr), Bağdad 1980, I, 237; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 5; III, 219; VII, 86-87; *el-Havâdisü'l-câmi'a* (nşr. Mustafa Cevâd), Bağdad 1351/1932, s. 55, 57, 58, 346, 445, 449, 456; Bedreddin İbn Cemâa, *Tezkiretü's-sâmi' ve'l-mütekellim fi edebi'l-âlim ve'l-müte'allim* (nşr. Seyyid Muhammed Hâşim en-Nedvî), Haydarâbâd 1354, s. 15; İbn Battûtâ, *er-Rihle*, Paris 1938, I, 141-142; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), V, 41, 226; İsnvî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 616; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, Kahire-Beyrut 1407, X, 76; Semhüdü, *Vefâ'ü'l-vefâ' bi-hâbîri dâri'l-Muṣṭafâ*, Beyrut 1968, II, 440, 445; Abdülkâdir b. Şeyh b. Abdullah el-Ayderûsî, *en-Nürü's-sâfir*, Bağdad 1934, s. 99, 135-136; Koçi Bey, *Risâle* (Aksüt), s. 34; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtîbü'l-idâriyye* (Özel), III, 42; Ahmed Şelebî, *Târîhu't-terbiyeyi'l-İslâmiyye*, Beyrut 1954, s. 237-241; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 7-8, 66, 69, 79, 244, 247, 275; A. Bailey – S. Reit, *Universal History of the World, the west in the Middle Ages*, New York 1966, VI, 491; Nâci Ma'rûf, *Târîhu 'ulemâ'l-Müstansiriyye*, Kahire 1396/1976, I, 144 vd., 218, 219, 258; G. Makdisi, *The Rise of Colleges: Institutions of Learning in Islam and the West*, Edinburgh 1981, s. 103, 127, 173, 192-195, 213, 214; Sâmî es-Sakkâr, “Lemḥa 'an nüṣû'i'l-ḥareketi'l-İlmiyye fi'l-Ḥicâz fi şadri'l-İslâm”, *en-Nedvetü'l-âlemiyetü's-şâliḥe li-dirâsâti târihi'l-Cezireti'l-'Arabiyye*, Riyad 1982, III/2, s. 35-93; a.mlf., “el-Medresetü'l-Müstansiriyye”, *el-'Uṣûr*, II/2, Riyad 1987, s. 25-45; Hisham Nashabe, *Muslim educational Institutions*, Beirut 1989, s. 110, 156 vd.; Pakalın, II, 573; Nebi Bozkurt, “Medrese”, *DİA*, XXVIII, 326.



SÂMİ ES-SAKKÂR

MUİD AHMED EFENDİ

(ö. 1057/1647)

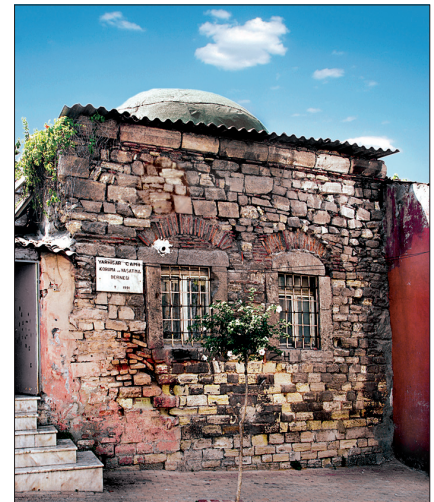
Osmanlı şeyhülislâmı.

Yûsuf adlı bir kişinin oğludur. Biyografisini veren kaynakların çoğunda Tokat'a bağlı Kazova'da doğduğu belirtilirse de bu bilgi Şeyhî'de yer alan, “Vilâyet-i Anadolu'-

da Kazdağı nahiyesinde zâhir ve nümâyan olduğu” ifadesinin yanlış anlaşılmasından kaynaklanmıştır. Kazdağı bölgesi Tokat'ın Kazova'sı olmayıp Batı Anadolu'da Edremit körfezinin kuzeyinde bulunur. Tahsil için İstanbul'a giden Ahmed Efendi, Kınalızâde Fehmi Mehmed Efendi'den ders aldı. Ali Paşa-yı Cedîd (Semiz Ali Paşa) Medresesi'nde onun müdi olduğu için bu lakapla anıldı. Cemâziyelâhir 1003'te (Şubat 1595) Kınalızâde'den mülâzemet aldı ve müderrisliğe başladı. 40 akçe medreseden mâzul olduktan sonra sırasıyla Şevval 1021'de (Aralık 1612) Topkapı'da sur içinde Ahmed Paşa Medresesi'ne, Cemâziyelevvel 1023'te (Haziran 1614) Mahmud Paşa Medresesi'ne, Zilhicce 1027'de (Kasım-Aralık 1618) Gazanfer Ağa Medresesi'ne, Rebîülâhir 1029'da (Mart 1620) Sahn-ı Semân medreselerinden birine, Şâban 1031'de (Haziran 1622) Haseki Sultan Medresesi'ne, Receb 1032'de (Mayıs 1623) Yavuz Sultan Selim (Sultan Selim-i Kâdîm) Medresesi'ne, Cemâziyelâhir 1033'te (Nisan 1624) Süleymaniye medreselerinden birine, Cemâziyelâhir 1034'te (Mart - Nisan 1625) Süleymaniye Dârülhadisi'ne tayin edildi.

Ardından kadılığa geçti ve Cemâziyelâhir 1035'te (Mart 1626) Şam kadısı oldu. Zilkade 1036'da (Temmuz-Ağustos 1627) azledildi. Safer 1039'da (Eylül-Ekim 1629) Kahire kadılığına gönderildi ve Receb 1040'a (Şubat 1631) kadar görev yaptı. Buradaki kadılığı sırasında daha sonra sadrazam olan Sultanzâde Mehmed Paşa ile dostluk

Fatih'te Müid Ahmed Efendi Medresesi'nin kalıntıları



MUİD AHMED EFENDİ

kurdu. Onun ileride yükselmesinde bu dostluğun önemli rolünün bulunduğu anlaşılmaktadır. Rebülevvel 1043'te (Eylül 1633) Edirne ve Receb 1045'te (Aralık 1635 – Ocak 1636) İstanbul kadılıklarına getirildi.

Zilkade 1046'da (Nisan 1637) Anadolu kazaskerliğine tayin edilen Ahmed Efendi, IV. Murad'ın Bağdat seferine katılmak üzere hazırlık yaptığı sırada cereyan eden bir olay yüzünden azledildi (5 Muharrem 1048 / 19 Mayıs 1638). Kaynaklara göre, ordu Üsküdar'da iken Şeyhülislam Zeke-riyyâzâde Yahyâ Efendi'den mü'lâzemet almış olan Molla Hüseyin adlı bir kişi medreseye tayini için Rumeli kazaskerine dilekçeyle başvurmuş ve Rumeli kazaskeri divanında hakkı olan medresenin kendisine verilmediğini yüksek sesle söylemiş, Ahmed Efendi de sinirlenerek azarladığı bu müderris adayının kendisine karşılık vermesi üzerine onu değnekle dövmüştü. Şeyhülislam Yahyâ Efendi, talebesine böyle muamele edilmesinden dolayı üzül-müş, bu gelişmeleri öğrenen IV. Murad ilim erbabına daha nazik davranılmasını, şikâyetlerinin dikkate alınmasını bildirmek üzere musâhibi Hüseyin Paşa'yı Ahmed Efendi'ye göndermiş, Ahmed Efendi ise kendisinin ilmiye ricâlinin tayin ve azli konusunda kurallara hassasiyetle uyduğunu, kimsenin iltimasıyla ve rüşvetle iş yapmadığını sert bir üslûpla ona bildirmiş, paşa da bu cevabı abartılı bir şekilde IV. Murad'a arz etmişti. Bu durum üzerine Ahmed Efendi, görevden alınıp kadılık ve müftülük verilerle Belgrad'a yollanmıştı (Kâtib Çelebi, II, 193; Naîmâ, III, 312-314).

Ahmed Efendi'nin mâzuliyet dönemi kısa sürdü. Zilkade 1049'da (Mart 1640) ikinci defa Anadolu kazaskeri, Cemâziyevvel 1051'de (Ağustos 1641) ikinci defa Rumeli kazaskeri oldu. Rebülevvel 1054'te (Mayıs 1644) emekliye sevk edildi. Emekliliği döneminde katıldığı bir mevlid cemiyeti sırasında gelişen olaylar ona şeyhülislamlık yolunu açtı. Naîmâ'nın belirttiğine göre törende, Anadolu kazaskeri olan Cinci Hüseyin Efendi ilmiye teşrifatına aykırı olarak Muîd Ahmed Efendi'nin üst tarafına oturmuş, bundan rahatsızlık duyan Ahmed Efendi, hâmisî Sadrazam Sultanzâde Mehmed Paşa'ya şikâyetinde bulunmuş, sadrazam da bunun ancak şeyhülislam olmakla hallolacağını söylemiştir. Bunun üzerine Ahmed Efendi paraya büyük zaafî olan Sultanzâde'ye 70 kese vermiş, Sultanzâde onu şeyhülislam yapmayı başaramamışsa da Silâhdar Yûsuf Paşa'ya tavsiyede bulunmuştur. Ahmed Efendi 30

kese de Yûsuf Paşa'ya vermiş ve sonunda şeyhülislam olmuştur (*Târih*, IV, 72-73). 29 Zilkade 1055'te (16 Ocak 1646) Ebûsâid Mehmed Efendi'nin yerine şeyhülislam-lığa getirilen Ahmed Efendi (a.g.e., IV, 164), 20 Rebülevvel 1057'de (25 Nisan 1647) ölümüne kadar bir yıl üç ay on gün meşihat makamında kaldı. Vecihî ve Naîmâ'nın eserlerinde 20 Muharrem olarak verilen ölüm tarihi yanlıştır. Sağlığında evinin yakınında inşasına başlanan medrese vasiyeti üzerine ölümünden kısa bir süre sonra tamamlandı ve yanında yaptırılan türbeye defnedildi. Ahmed Efendi'nin kararlı bir kişi olduğu, birçok haksızlığa karşı koyduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Çağdaşı Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi de onun hakkında genellikle olumlu ifadeler kullanır.

Muîd Ahmed Efendi'nin yaptırdığı medrese, Fâtih Camii'nin Halîç tarafında Kadı Çeşmesi sokağı başında yer almakta olup odalarından sadece biri günümüze kadar gelebilmiştir. 1869 yılındaki tesbite göre medresede bir dersîâm görev yapmakta ve on sekiz talebe ders görmekteydi; 1918'de yangınlarda evleri yananların ikametine tahsis edilmişti (Kütükoğlu, s. 197).

BİBLİYOGRAFYA :

Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadri) Efendi Tarihi (haz. Ziya Yılmaz), Ankara 2003, II, 1036, 1052, 1069, 1157; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 193; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-eb-râr Zeyli* (haz. Nevzat Kaya), Ankara 2003, s. 37, 126; Vecihî Hasan, *Târih* (nşr. Bugra Atsız, *Das Osmanische Reich um die Mitte des 17. Jahrhunderts* içinde), München 1977, vr. 33; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 19; Naîmâ, *Târih*, III, 263, 311-314, 418, 433; IV, 71-73, 74, 111, 164, 214, 222; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, I, 137-138; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 220; Hammer (Atâ Bey), X, 35; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 52-54; *Sicill-i Osmânî*, IV, 504; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 453-455; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 466-467; Danişmend, *Kronoloji*, V, 123; Mübahat S. Kütükoğlu, XX, *Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara 2000, s. 31, 196-197; Zeyneb Ahunbay, "Muîd Ahmed Efendi Medresesi", *DBİst.A.*, V, 596-597.



MEHMET İPŞİRLİ

MUÎN el-MİSKÎN

(معين المسكين)

Muînüddin el-Miskîn Muhammed Emîn
b. Şerefiddin el-Hâc Muhammed
el-Ferâhî el-Herevî
(ö. 907/1501-1502)

Hadis âlimi, vâiz ve kadı.

Hayatına dair çok az bilgi vardır. Otuz bir yıl hadis tahsil ettiği ve bu süre içinde cuma günleri Herat Camii'nde vaaz verdiği belirtilmiş, kırk yıl kadar süren vâizlik

görevi yanında bir yıl kadar da Herat kadılığında bulunduğu ve bu vazifeden kendi isteğiyle ayrıldığı zikredilmiştir. İyi bir hattat olduğu bilinen Muîn 907'de (1501-1502) vefat etti ve Herat yakınlarında Hâce Abdullah-ı Herevî'nin türbesi civarında kardeşi Kadı Nizâmeddin Muhammed'in kabri yanına defnedildi. Ölüm tarihi 909 (1503) ve 911 (1505) olarak da kaydedilmiştir. Molla Miskîn diye tanınmasından dolayı aynı lakabı taşıyan Hanevî fakihî Muînüddin Muhammed b. Abdullah ile karıştırılmıştır.

Eserleri. 1. *Me'âricü'n-nübüvve* fi me-dârici'l-fütüvve*. 866'da (1462) kaleme alınmaya başlanan ve daha sonra genişletilen bu Farsça eser 891'de (1486) tamamlanmıştır (Leknev 1292). Kitabı Celâlzâde Mustafa Çelebi *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî*, Altıparmak Mehmed Efendi *Me'âricü'n-nübüvve Tercümesi* (Altıparmak) adıyla Türkçeye çevirmiştir (İstanbul 1257). 2. *Hadâ'îku'l-ḥakâ'îk fi keşfi esrâri'd-dekâ'îk*. Bir bölümü tamamlanıp gerisinin müsvedde halinde kaldığı belirtilen Farsça bir tefsir olup Yûsuf süresiyle ilgili bölümü, Ca'fer Seccâdi tarafından *Tefsir-i Ḥadâ'îku'l-ḥakâ'îk: Kısmet-i Süre-i Yûsuf* adıyla yayımlanmıştır (Tahran 1346, 1364). 3. *Aḥsenü'l-ḥaşaş* (*Tefsir-i Süre-i Yûsuf*) (Tahran 1278). Farsça olan eser yanlışlıkla Muînüddin Cüveynî'ye nisbet edilerek yayımlanmıştır. Mektebetü meclisî'n-nüvvâb'daki nüshanın da (nr. 789) Çiştî'ye izâfe edilmesi doğru değildir (Ali Şevvâh İshak, II, 104). 4. *Baḥrû'd-dürrer*. Farsça-Arapça hacimli bir tefsir çalışmasıdır. Eserin Mülk süresinden Kur'ân-ı Kerim'in sonuna kadar olan bölümünü içine alan bir cildi günümüze ulaşmıştır (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, III, 38; Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1511). 5. *Ravzatü'l-vâ'izin fi eḥâdisi seyyidi'l-mürselin*. Kırk hadis türünde Farsça bir eser olup vâizlerin vasıfları, vaaz ve ilim meclisleri gibi konulara, ayrıca vaaz örneklerine yer verilmiştir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1829, 1830). 6. *Mu'cizât-ı Müsevî* (*Târih-i Müsevî ve Kıssa-i Müsevî*). Hz. Mûsâ'nın hayatına dair âyetlere ve yahudi efsanelerine dayanılarak kaleme alınan bir hikâye kitabıdır. 904'te (1498-99) tamamlanan eserin bir nüshası India Office'te kayıtlıdır (Ethé, *Catalogue of Persian Manuscripts*, I, 1547). 7. *el-Vâziḥa fi esrâri* (*tefsiri'l-Fâtîḥa*). Müellifin, iki bölüm halinde bir Farsça eserini birinci bölümünde hamd kavramı üzerinde durduğu, ikinci bölümünde meâlden sonra tef-